

УДК 37.017.4:001.18:141.7

JEL Classification: I23, Z10

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr251114.13>

Жукова А. Р.,

доктор філософії за спеціальністю
"Освітні, педагогічні науки", доцент кафедри
іноземних мов та військового перекладу,
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

НООСФЕРНА ОСВІТА ЯК ОНТОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЕПОХУ АНТРОПОЦЕНОЗУ

Ноосфера — (від грец. noos розум и сфера) новий еволюційний стан біосфери, при якому розумна діяльність людини стає вирішальним фактором її розвитку. Поняття Н. виділено французькими вченими Е. Лєпруа и П. Тейяром де Шарденом (прозвучало 1924 р. в Парижі). Основною метою ноосферної освіти є формування у молодой людини цілісної ноосферної свідомості (цілісне біоадекватне мислення, поведінка та екологічний світогляд).

Теорія біосфери В. Вернадського - це виведені основні закони гармонійного розвитку всього живого на Землі. Людина й досі не розуміє чи не хоче розуміти, що, вступаючи в протиріччя із законами гармонійного розвитку Всесвіту, протиставляючи себе законам розвитку Природи, вона поставила під загрозу не лише існування самої себе як продукту Природи, як свідомої істоти, яку створила Природа, але й ставить під загрозу процес розвитку цивілізації в цілому. Кожна Людина повинна знати своє призначення на цій Землі і ті закони Всесвіту, які вона повинна виконувати. Нажаль, історія розвитку суспільства свідчить, що Людина не розуміє, не усвідомлює найважливішої своєї місії на Землі. Власне, це основне протиріччя ХХ століття: людина, не розуміючи свого призначення на Землі, поставила себе над Природою.

В. Вернадського, в якій він вперше писав, що людина то є квантова система, для якої характерний дуалізм, тобто організм людини - це водночас фізичне тіло і польова структура (духовне тіло). На сучасному етапі людина розуміє ноосферу як сферу різноманітних можливостей душі та можливості розуму творити за Загальними Законами Всесвіту. Творчий розум людини породжує, за висловом В.І. Вернадського, новий за якістю, раніше не відомий людству розвиток. Вчення стверджує, що саме думка людини є геостворюючою силою, яка змінює планету Земля.

Проблема феномену людини згодом розглядалася в таких науках, як психологія, екологія людини, психофізика та інші. Та головна проблема, як виявляється, в тому, що Людина розуміється не як частина єдиного цілого, а як окрема жива структура. Весь досвід розвитку науки про людину, розвиток системи освіти і навчання людини, що формулює і шліфує свідомість людини, протягом кількох останніх століть свідчать, що Людина розглядається не в органічній єдності із Природою, Всесвітом, а осібно, індивідуально, чим власне підсилює свою дисгармонію із ними.

Історія розвитку науки про свідомість Людини дає підстави стверджувати, що головним пріоритетом розвитку суспільства в новому столітті повинна стати Людина, як єдина, гармонійна складова Природи, Всесвіту. Людина має взяти на себе відповідальність за майбутній розвиток Природи.

Вчення В. Вернадського про ноосферу стало тим завершуючим етапом, що поєднав еволюцію живої речовини зі світом неживої матерії, створивши тим самим загальну схему єдиного процесу розвитку матеріального світу.

Саме новітня система освіти робить можливим новий технологічний прорив у всіх сферах життя, перехід суспільства на новий екологічний, соціальний, політичний, культурний рівень. Можна сказати, що всебічне використання життєво важливих інновацій у сфері освіти повинно стати основою етичного, економічного та стратегічного завдання України у XXI столітті. "Я знав безліч людей, які мали величезні знання і не мали жодної власної думки." (Уілсон Мізнер). Сьогодні школа готує людину, якій важко вписати себе в цей складний оточуючий світ. У чому основні протиріччя нинішньої освіти? Існує конфронтація суб'єкта освіти і системи, концепції і практики освіти.

Концепція ноосферної освіти — це система науково-теоретичних, гносеологічних, методологічних, медико-психологічних і практичних поглядів на природу освіти і шляхи досягнення природовідповідного виховання підростаючих поколінь. Концепція відповідає на наступні питання часу: як практично організувати педагогічний простір у справді екологічному, гуманному освітньому процесі? як організувати життєздатну систему управління освітою в рамках програм наскрізного розвитку всіх ланок освітньо-виховного процесу (сім'я — дитсадок — школа — ВНЗ — додаткова підготовка населення)? як уникнути авторитаризму системи освіти? як в існуючій системі підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів у короткий час дати поштовх до *природної трансформації* світогляду кожного окремого педагога? як зберегти й поліпшити фізичне, моральне, психічне й духовне здоров'я учня й учителя?

Крім цього виникають нові проблеми, пов'язані із здоров'ям молодої людини. Це проблеми гіпокінезії та суто екологічні, коли молоду людину, її

фізичний і психічний стан суттєво впливає на довкілля (забрудненість продуктів харчування, води, зовнішні слабкі техногенні електромагнітні поля тощо).

Зовсім нові проблеми виникають перед людиною в зв'язку зі шкідливим впливом на людину Інтернету (різке кількісне збільшення отримуваної інформації та її негативний характер). Вік суцільної інформатизації призводить до появи нав'язливих страхів. Перевтома від комп'ютерної та телевізійної техніки викликає головний біль, блювання, погіршення зору, страх замкненого простору тощо. Крім цього, виникають нові соціально-екологічні проблеми, пов'язані із впливом слабких техногенних електромагнітних полів, іонізацією повітря в приміщенні, де працює комп'ютер, що негативно впливає на організм людини.

Нова ера вимагає нової філософії освіти, зміни парадигми педагогічного мислення, трансформації педагогічної практики. Сьогодні на освіту покладена функція відновлення ресурсів для економіки, натомість центральним пунктом освіти має стати створення Людини, її різнобічне вдосконалення. "Виживає не сильніший і не розумніший, а той, хто найкраще реагує на зміни, що відбуваються." (Гордон Драйден).

За останні десятиліття знання оновлюються кожні шість років. Потрібно перебудовувати громадську свідомість на нові принципи й завдання освіти на швидше, оперативне набуття нових знань і досвіду, життєвої компетентності. Новою переорієнтацією освіти повинно стати уявлення про результати: виховання цілісного, здорового мислення людини, постачання її ефективними інструментами для самостійного вибору свого місця в системі природа - суспільство, уміння ставити цілі, вибирати засоби і бачити наслідки своїх дій. Ідеалом самореалізацій особистості в усіх сферах людського життя має стати центральною метою функціонування усіх ланок освітньої системи.

Аналіз педагогічної спадщини теоретиків і практиків указує нам на правило – певний педагогічний імператив: 1) Земля – це вічний епос, що пишеться всіма поколіннями кращих талантів. Життєве кредо вчителя – рух до захисту Землі та її природи; 2) довкілля – середовище життя, з яким жива істота пов'язана обміном речовини, енергії, інформації. Пізнавай довкілля як самого себе, адже смисл людського існування в подвигіві самопізнання; 3) завдання школи – служити людині, відкривати в учнів своєї власної природної схильності до діяльності, виховувати природні здібності. Опановувати нову парадигму наукового знання й технології особистісно зорієнтованого навчання на засадах нероздільності педагогічної культури й любові до учнів; 4) навчання є стимулом і мотивом учіння, є дієвим фактором життя тоді, коли обґрунтовує не лише наукові поняття й

концентрує їх навколо законів, але й формує життєву енергію в напрямі головної ідеї "життя". Навчання – процес створення нових духовних цінностей через корисну дію та слово; 5) учіння забезпечується впровадженням у навчання системи освітніх траєкторій – перспективних ліній у вихованні й розвитку.

Система освіти повинна стати інструментом реальної підготовки до життя та засвоєння ефективних технологій. Процеси виховання та навчання суміжні - це разом виховання мислення і свідомості. Виховання мислення на сучасному етапі має ідеалом цілісне сприйняття світу як природодоцільності або біологічну адекватність.

Серед найбільш важливих нових цінностей — *перенесення акценту із формування системи знань на формування вміння вчитися, відмова від вузької функціональної заданості й перехід до орієнтації на творчість, варіативність мислення.*

Система освіти повинна включати варіативні знання, завдання заохочення до самостійного мислення, спроможності до свідомого вибору, творчості, готовності до зміни професії, роду діяльності впродовж кількох разів протягом життя. Розуміння суті моральності виходить із біосферної функції людини. Моральним може бути лише те, що відповідає Природі людини в системі "людина-природа - суспільство", тобто сприйняття світу як єдиного цілого, в якому будь-яка руйнація цілісності аморальна (за В. І.Вернадським).

Професійно-педагогічна діяльність як процес гуманістично орієнтованої полісуб'єктної взаємодії вчителя й інших учасників освітнього процесу ефективна, коли в учителя сформовані професійні якості. Серед них — знання, якими повинен володіти педагог — знання основ наукової теорії, методології біоадекватності сприйняття, знання предмета, знання основ синергетичної теорії та ін.

За новою парадигмою цілісної (біоадекватної) освіти педагог повинен уміти працювати із використанням певних методик корекційного типу, психологічного моделювання й прогнозування на основі біоадекватності (володіння методами роботи лівої й правої півкуль головного мозку), з біоадекватними методиками й технологіями навчання тощо.

Однією із таких якостей учителя має бути самотрансценденція, тобто здатність не тільки бачити свій результат діяльності, але й розуміти й враховувати його роль і значення для інших. Адже розвиток у підростаючого покоління людиноєкоцентрованої життєвої позиції, соціальних умінь і навичок особистісно орієнтованої гуманістичної взаємодії з оточуючим у процесі їх навчання можливе за умови готовності самого педагога до такої діяльності. У педагога має бути сформоване

синергетичне світобачення як модель саморозвитку людини в самоорганізуючому світі (В. Василькова, В. Зінченко, Є. Князева, І. Пригожин та ін.). Такий погляд на світ уможливить уміння формування в школярів сприйняття єдності себе й світового процесу саморганізації, розширення оцінки соціального світу до мегапростору (планети, Космосу).

Отже, однією із архіважливих професійних якостей педагога є вміння навчити екологічно мислити, що можливе лише за спільної життєтворчості учасників освітнього процесу. Така позиція педагога веде до заміни сучасної маніпулятивної педагогіки гуманною за своєю суттю педагогікою співробітництва, етичною та біоадекватною.

Список використаних джерел

1. Буровський А. М. Концепція ноосфери В. І. Вернадського і створення нової школи // Педагогіка. 1993. №6.
2. Дудар Т. В., Саєнко Т. В. Ноосферна освіта – пошуки парадигми сталого розвитку // Державний університет, 2025. DOI: 10.32782/2079-5009.2025.3.14.
3. Ноосферна освіта в Україні. // Метод. посібник за ред. Г.В. Курмишева і Т.В. Олійник. — Харків, 2009. — 335 с.

УДК 364.378:004.8

JEL Classification: I31, O33

Semigina, T.,
Dr. in Political Sciences,
MSW, Professor, Kyiv

"DIGITAL AGEING": CHALLENGES AND DIRECTIONS FOR TRANSFORMING PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS

Introduction. Ukrainian society is not merely ageing – it is growing old. Demographic changes indicate a steady increase in the proportion of older adults, creating significant and large-scale challenges for both society and social work. At the same time, the acceleration of digitalisation presents both opportunities and risks: it can enhance the quality of life for older adults but also deepen the digital divide between generations. For many, limited access to digital technologies and insufficient digital literacy create serious barriers to essential social, medical, financial, and administrative services [4; 5].